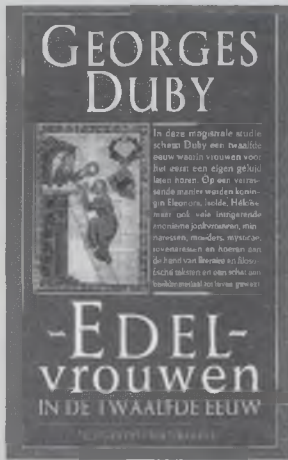

VROUWENGESCHIEDENIS

George Duby, *Edelvrouwen in de twaalfde eeuw* (Bert Bakker, Amsterdam 1997) 415 blz., f49.90. Vertaald door Théo Buckinx.

Nu de middeleeuwen object van het eindexamen zijn, en er eigenlijk weinig literatuur voorhandig is, komt elke nieuwe uitgave als een geschenk uit de hemel. En deze uitgave is nog wel van George Duby, een van de beroemde mediëvisten van onze tijd. Weliswaar speelt zich dit boek af rond de periode die ook in de stofomschrijving wordt genoemd, maar hebben wij als eenvoudige docenten er iets aan? Kunnen wij onze leerlingen een beter begrip bijbrengen als we dit boek hebben bestudeerd?

Ja en nee. De geschiedenis van de vrouw in de middeleeuwen heeft eigenlijk weinig te maken met het ver-

haal over Europa en de buitenwereld. Maar aan de andere kant is het beeld dat Duby hier weet te scheppen over de raadselachtige 'donkere tijd' zo indringend dat de lezer af en toe zelfs deel gaat uitmaken van dit verre verleden. Dit komt doordat Duby niet altijd even wetenschappelijk te werk gaat. Het lijkt soms alsof hij de dames waarover hij schrijft zelf heeft gekend. Daardoor gaat in ieder geval de feodale maatschappij wel voor ons leven. En op het moment dat rond 1200 de mentaliteit in Europa gaat veranderen, komen we wel op het terrein van het examenonderwerp.

In de 'Renaissance van de twaalfde eeuw' is er een steeds grotere verering voor de klassieke voorbeelden, door de banden met de Oosterse christenheid wordt het Nieuwe Testament anders bekeken. Doordat men in Palestina de dorpen en steden waar Jezus en zijn leerlingen hadden geleefd ging bezoeken, kwam het evangelie dichterbij te staan. Er kwam hierdoor meer aandacht voor het individu en ook voor de liefde als een zaak tussen twee vrije mensen. Hoe de relatie tussen mannen en vrouwen was, hoe er juist in de tijd tussen 1150 en 1350 veranderingen optraden in die verhoudingen, laat zich prachtig lezen in dit laatste boek van Duby en daardoor heeft dit werk zeker zijn waarde voor een docent die zich wil verdiepen in de mentaliteit van de middeleeuwen, waarover hij nu twee jaar moet lesgeven.

Jos Trippenree

OVERZICHT

Bernard Lewis, *Het Midden Oosten. 2000 jaar Culturele en Politieke Geschiedenis*, (Forum, Amsterdam 1996) 422 blz., prijs f.65,00.

Binnen het vakgebied van de Midden Oosten Studies geldt Bernard Lewis als een zeer gerespecteerd historicus en kenner van de islamitische beschaving. De in 1916 in Londen geboren Lewis doceerde meer dan vier decennia lang, voornamelijk aan de School of Oriental and African

C.V.Lafeber, *Van de innocente Christus tot de christelijke Innocentius, en Pelgrims, kruisvaarders, handelaars en wereldreizigers in de Middeleeuwen, 1050-1350*

(dln. 6 en 7 van de serie 'Nascholing bij U thuis', uitgave in eigen beheer auteur, Tilburgseweg 173, 5051 AE Goirle, tel. 013-5430340; fax 013-5355545), 256 en 330 blz., prijs f35,- (deel 6) en f75,- (deel 7).

Voor het zesde achtereenvolgende jaar komt de gedreven oud-docent en leraren-nascholer dr. C.V.Lafeber met een vervolg van de serie 'Nascholing bij U thuis', speciaal voor docenten die zich in het thema voor het komende CSE willen inlezen. Het betreft dit jaar zelfs twee delen, omdat de auteur al schrijvendeweg ervan overtuigd raakte, dat aan het onderwerp 'Europa en de buitenwereld 1150-1350' geen recht gedaan werd, indien die periode niet werd ingeleid door een uitvoerig exposé over de jaren vanaf 200, en een achtergrondbeschrijving van de jaren 1050-1350. Het geheel werd te dik, dus koos hij voor splitsing in twee banden. Hij ging er immers van uit, dat niet elke docent de bijzonderheden paraat zal hebben over de Donatio Constantini, de beeldenstrijd, de oorsprong van de universele pretenties van de pausen van Rome en wat al niet.

In deel 6 gaat de auteur zeer uitvoerig in op de osmose tussen wereldlijk en kerkelijk gezag, zo karakteristiek voor de Middeleeuwen. Centraal staat de verwerving van de kerkelijke staat op grond van de vervalste Donatio Constantini. Ook het Oosters Schisma (1054) en de Gregoriaanse kerkhervorming van de elfde-twaalfde eeuw wordt uitvoerig uit de doeken gedaan. Voor een goed begrip van de kruistochten is die achtergrondkennis onmisbaar.

Lafeber leeft zich als vanouds uit in sterk persoonlijk gekleurde persoonsbeschrijvingen. Zo is koning Filips II Augustus een 'schobbejak, een ongeletterde barbaar, een sluwe rekenaar en een immoreel mens'. Zijn levendige, anekdotische beschrijvingen zijn soms wel wat te sterk gericht op effectbejag. Dit geldt bijvoorbeeld voor de onsmakelijke, bloederige details van het werk dat middeleeuwse chirurgen moesten verrichten. In de les kun je daarmee wel succes hebben, maar wat hebben je leerlingen eraan? Ik zal ze hier maar niet citeren. Ook in deel 7 zit Lafeber lekker op zijn praatstoel bij onderwerpen als kaartkennis, handelaars en reizigers in de Middeleeuwen, en vooral de kruistochten. Elke kruistocht krijgt een apart hoofdstukje.

Wie zich nog illusies mocht maken over eventuele nobele motieven van de kruisridders, kan in dit deel zijn ogen openen voor de gruwelijke slachtpartijen die plaatsvonden in naam van het geloof. Lafeber hanteert hierbij soms juist een onderkoelde, cynische toon, om het contrast tussen de christelijke boodschap en de barbaarse praktijk te accentueren. Dit geldt ook voor de leerstellingen van Bernardus van Clairvaux. Voor de orde der Tempeliers poneerde Bernardus de regel dat wie om Christus' wil iemand de dood aandoet, vrij van zonde is en zelfs lofwaardig is in de ogen van de Heer.

Lafeber zegt dan; 'Ik denk niet dat de man bij het schrijven van de regel of van zijn andere wervende teksten het evangelie opengeslagen op zijn bureau had liggen'.

Maar overdrijft Lafeber niet, als hij stelt, dat er geen enkel verschil bestaat tussen de middeleeuwse kruislegers en de

katholieke kerk die in de Tweede Wereldoorlog Hitler in zijn Ostfeldzüge toejuichte? Zo'n vergelijking zou ik niet zonder restricties voor mijn rekening durven nemen, al riep menig bisschop in het Derde Rijk inderdaad op tot niets minder dan een kruistocht tegen het bolsjewisme..

De formule die Lafeber hanteert mag inmiddels wel vertrouwd heten, anders moet men er de recensies in oude Kleio's nog maar eens op nalezen. Ook dit keer barsten zijn - uiterlijk zo onooglijke, want in eigen beheer uitgegeven - boeken van de inhoudelijke informatie. Wie alle details over het wedervaren van de verschillende categorieën middeleeuwse reizigers wil weten (pelgrims, handelaars, kruisvaarders) en wat zij op hun weg vonden (tollen, herbergen, honderden gevaren) komt aan zijn trekken. Net als degene die het fijne wil weten van het middeleeuwse wereldbeeld met alle misvattingen (Pape Jan) en voorstellingen over *terrae incognitae* die heersten.

Het is haast niet te bevatten waar Lafeber, inmiddels de 70 gepasseerd, de motivatie en de energie vandaan haalt om zich elk jaar weer in het vigerende CSE-onderwerp te verdiepen, er een berg literatuur op na te slaan, vervolgens zonder gebruik te maken van een tekstverwerker zijn proza te concipiëren, en dan liefst nog tijdens de zomervakanties zijn klanten te bedienen met de zoveelste lijvige uitgave.

Maar zeer beslist speelt het leraarsbloed en zijn ouderwetse weerzin tegen Haagse en Zoetermeerse 'menswetenschappers' een rol; mensen die volgens hem niet willen begrijpen, dat geschiedenis een vak is van schone verhalen in plaats van onverteerbare structuurbegrippen.

'Een historicus in de ware en mooiste zin van het woord is degene, die met scheppend-verhalende kracht het verleden oproept, even echt als ons eigen, moderne leven is'.

Nog sterker dan de afgelopen jaren voorzien dit jaar Lafebers boeken in de behoeftes van de docent die met het CSE-bijltje moet hakken. VGN-Readers of boeken zoals die van uitgeverij SUN, die onder redactie van Joop Toebes tot tweemaal toe een zeer handzame uitgave verzorgde (over Amerika 1787-1914 en over Nederland 1780-1830), zijn er op het moment nog niet. Pas in maart 1998 zal bij Prometheus een bundel met fragmenten uit reisverslagen en artikelen over het onderwerp verschijnen samengesteld door prof.dr. Dick de Boer, de auctor intellectualis van dit examenthema. Bovendien schittert de NOT voor het eerst sinds docentenheugenis door afwezigheid.

Ik heb het sterke vermoeden, dat het gemis van deze twee vertrouwde ingrediënten te maken heeft met de aard van het onderwerp. Ik informeerde in de wandelgangen van de nascholingsdag in Leiden (20 sept. j.l.) bij De Boer, of de stofomschrijvingscommissie misschien ook nog had overwogen een wat breder, en dus wat minder gespecialiseerd, middeleeuws thema aan te dragen voor onze arme eindexamenkandidaten. Die zijn van huis uit namelijk niet bepaald 'gepakt en gemazeld' in de denk- en leefwereld van de middeleeuwse mens. Op zijn best hebben ze, toen ze twaalf waren, *Kruistocht in spijkerbroek* gelezen. Dus, zo luidde mijn vraag: 'Als we dan toch eindelijk eens een keertje een CE-onderwerp uit de Middeleeuwen hebben, waarom mogen we dan niet eens lekker uitpakken over thema's die a) voorzien in de behoefte aan brede algemene ontwikkeling en b) beantwoor-

den aan bestaande interesses bij leerlingen; zoals de tijd van Karel de Grote, de Vikingen, de invloed van het christelijke geloof, de bouw van romaanse en gotische kathedralen, de islam-kunst in Spanje, het ontstaan en de groei van de middeleeuwse stad, de ketterbestrijding, de Zwarte Dood en wat al niet.

Nee, wimpelde professor de Boer mijn vraag af, die onderwerpen zijn al overbekend. Bovendien kon je dan geen strakke vraagstelling formuleren. En over de kruistochten zijn eigenlijk al te veel boeken geschreven. Daarom was ook opzettelijk (!!) niet voor het jaar 1096 gekozen als beginjaar van het CE-thema. *'We wilden de kruistochten niet een al te zwaar accent geven'*. Hem ging het juist om het culturele interactie-proces tussen oost en west. De factor 'historische interesse' werd blijkbaar niet meegewogen.

Ik zal de laatste zijn om te ontkennen, dat het thans gekozen thema vele zeer boeiende en belangwekkende aspecten kent. Daarvoor hoeft je de diverse examenkaternen maar door te bladeren. Ook Lafeber voorziet ons weer van talloze nuttige feiten en fraaie anekdotes om de lessen mee op te fleuren. Maar wat ik jammer vind is het volgende. Wetenschappers die zitting nemen in de stofomschrijvingscommissies blijken vaak geen rekening te houden met de bestaande sluimerende interesses bij leerlingen zelf, en weinig besef te hebben van het gebrekkige kennisniveau bij veel van onze leerlingen. Lieten ze die factoren namelijk wel meewegen, dan zouden ze eerder onderwerpen in de breedte dan in de diepte presenteren. Je moet beginnen aan de basis!

Van mij mogen de Middeleeuwen integraal aan bod komen, bij wijze van spreken van 500 tot 1500. Het is bijvoorbeeld zeer waardevol wanneer de leerlingen - dankzij onze geschiedenislessen - bewondering opbrengen voor de bouwkundige prestatie van de architecten van een gotische kathedraal, plus enig begrip voor de religieuze bezieling, de prestige-overwegingen van het middeleeuwse stadsbestuur, en andere factoren die de bouw van die prachtige monumenten mogelijk maakten. Hetzelfde geldt voor het werk van kloosterlingen, voor de edelen en kasteelheren, voor de gilden en de handel.

De lessen daaraan gewijd kunnen tot zeer legitieme vormen van bestaansverheldering leiden, maatschappelijk relevant en van cultureel vormende waarde voor jonge mensen. Ik hoop dat ik voldoende leestijd overhoud voor dit soort aspecten.

Jan van Oudheusden